

УДК 338.2 : 330.3

Богуш Л.Г.¹

¹ пр.н.с. Інституту демографії та досліджень якості життя ім. М. Птухи НАН України

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ТРЕНДИ ТА ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В умовах послідовної та системної уніфікації господарських, логістичних і споживчих стандартів, що є наслідком і стимулом глобалізації широкого кола економічних і культурно-освітніх процесів та сфер міжнародного співробітництва, інтелектуалізація засад і форм соціально-економічного розвитку є невід'ємною вимогою конкурентоспроможності України та національних виробників[1–4]. Причому на мезо- і мікрорівнях соціально-економічної організації (відповідно, щодо сукупності вітчизняних суб'єктів господарювання і пересічного підприємства) мова йде про умови та параметри конкурентоспроможності як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках товарів і послуг. В ширшому контексті (всеохоплюючому загальносуспільному) інтелектуалізацію трактують як це процес створення, розвитку, підвищення ролі людського капіталу в соціальних, економічних, політичних підсистемах соціуму, що стимулює та активізує зміни сукупності його технологічних укладів (зокрема, прискорюючи відтворювальні та інноваційні цикли). Вужчі трактовки розглядають її як процес нарощування факторів виробництва та продуктивного потенціалу (людського, матеріального і нематеріального) суспільного господарювання, окремих підприємств та їх організаційних компонентів за рахунок ресурсів, інструментів, механізмів економіки знань [1, с. 192; 2, с. 298–300; 3, с. 580–582; 4, с. 267, 269–271].

До характерних рис інтелектуалізації економіки країни доцільно віднести: державні та бізнесові стратегічні орієнтири щодо розвитку економіки знань та людського капіталу, рівень та успіхи їх реалізації; нарощування масиву інтелектуальних ресурсів соціуму (наукових знань та інформації, методичного супроводу їх поширення і засвоєння, професійного, наукового, культурного потенціалу всього населення, його працездатної частини та власне робочої сили); обсяги здобуття прикладних результатів інтелектуалізації економіки (втілені, зокрема, у створенні об'єктів інтелектуальної власності – патентів, торгових марок, мобільних додатків тощо), масштаби і динаміку їх капіталізації; ефективність економічної, інвестиційної і податкової політики держави в контексті стимулювання і сприяння інноваціям, насамперед, вітчизняного походження (серед іншого, прогресу ІТ-сфери); тенденції і результати розвитку системи освіти (як загальної, так і професійної – вищої і професійно-технічної), у т. ч. з огляду на: системність, завчасне оновлення, збалансоване формування спектру ключових та міждисциплінарних

компетентностей, вмінь, навичок; поширення і сприйняття в суспільстві та господарських практиках стандартів, підходів, методик навчання, професійної підготовки, розвитку економічної культури, глобально визнаних ефективними; поліпшення якості прогнозування процесів, тенденцій, результатів соціально-економічного розвитку в контексті проблематики і перспектив удосконалення та підвищення конкурентоспроможності суспільного господарювання, виробників і підприємств, їх організаційних компонентів. Значущими результатами інтелектуалізації економіки в пост- і неоіндустріальних країнах визнають: масову автоматизацію виробництва, розвиток робототехніки, поширення штучного інтелекту; стрімке зростання частки мультидисциплінарних та діджиталізованих робочих місць, пошукачі яких мають інтегрувати традиційні робочі знання і навички з високотехнологічними (зокрема, *soft skills*); впровадження інтелектуальних систем управління та підтримки прийняття рішень; низку змін у структурі виробничого, особистого, суспільного споживання [1, с. 192–193; 2, с. 298–299; 4, с. 267–268].

У 2010–2023 рр. більшість оцінок і рейтингів інноваційної активності в Україні практично не змінювались, перебуваючи на порівняно невисокому рівні, однак масштаби інтелектуалізації вітчизняної економіки послідовно зростали, що проявлялося у створенні та модернізації знань, виробленні об'єктів інтелектуальної власності (зокрема, торгових марок, мобільних додатків, спектру інших ІТ-продуктів та послуг), їх активному поширенні в господарському і споживчому середовищі, стрімкому прогресі експортної орієнтації та обсягів відповідної продукції ІТ-галузі, збільшенні частки інноваційно активних підприємств промисловості, ВПК, транспортно-логістичного, аграрного та агропереробного секторів [1, с. 191, 193; 3, с. 583, 588–589]. Людські ресурси та робоча сила України відтворюють і зберігають значний потенціал інноваційної активності, креативної та рентоутворюючої самореалізації, зумовлений, насамперед: високим рівнем загальної грамотності, професійної освіти (вищої, професійно-технічної) та економічної культури; інновативно сприятливим побутовим, трудовим, соціальним середовищем, сегменти якого довгі десятиріччя формувалися і розвивалися в державі; інноваційною інфраструктурою загальнонаціонального і регіонального значення, представленою інституціями НДДКР, інноваційно активними закладами вищої освіти (передусім, технічної спеціалізації), суб'єктами господарювання і ланками економіки наукоємного спрямування (зокрема, логістичного, машинобудівного, ІТ, військово-промислового); поступово зростаючою територіально розосередженою мережею бізнес-інкубаторів, технопарків та інноваційних платформ, послідовно об'єднуюваних в регіональні інноваційні підсистеми.

Серед спільних негативних тенденцій передвоєнного і поточного періодів, що уповільнюють інтелектуалізацію господарювання та економічного розвитку, погіршують параметри їх конкурентоспроможності (від суб'єктів

макро- до мікрорівня), часто відмічали [1, с. 193–194; 2, с. 297–298; 3, с. 586, 589–591, 594; 4, с. 267]: незадовільну динаміку інноваційного виробництва (зокрема, низькі темпи його зростання, оцінювані за витратами на НДДКР), численні проблеми з ефективним освоєнням інвестицій, капіталізацією та промисловим впровадженням об'єктів інтелектуальної власності; недостатню послідовність державної інвестиційної політики, необґрунтовану кон'юнктурність і хаотичність пріоритетів інвестиційних програм, що освоюють вітчизняні та зовнішні кошти, у сфері інноваційного виробництва та рентоутворення; відсутність довготривалої стратегії нарощування експорту вітчизняних інноваційних та наукоємних товарів і послуг, здатної водночас вирішувати завдання системної модернізації національної економіки, підвищення ефективності використання її наявних конкурентних переваг, а також зростання конкурентоспроможності вже визнаних експортоорієнтованих національних виробників; незадовільну адаптивність систем економічних відносин, управління та технологічних укладів вітчизняного господарювання до спектру інновацій (технологічних, управлінських, продуктових, а також у сфері територіальної організації інноваційних кластерів, відповідних регіональних і транскордонних підсистем); складність бюрократичних процедур започаткування і ведення бізнесу, зорієнтованого на створення і використання наукоємної та інноваційної продукції (особливо вітчизняного походження), а також наукоємне обслуговування внутрішніх й закордонних корпоративних та індивідуальних споживачів; гірші (не лише порівняно з розвинутими країнами світу, але й на тлі більшості ланок вітчизняної економіки) умови працевлаштування, оплати праці профільного персоналу інноваційної сфери; низку проблем патентування об'єктів інтелектуальної власності та реалізації відповідних прав на внутрішньому і зовнішньому ринках; недостатню інноваційну активність значної частки вишів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Денисенко П.А., Кубатко О.В., Шкарупа О.В., Яременко А.Г. Інтелектуалізація господарських процесів у напрямі досягнень цілей сталого розвитку. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2021. № 3. С. 190-196.
2. Маслак М.В., Перерва П.Г. Інтелектуалізація економіки як фактор її сталого розвитку. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту*. Київ: КНЕУ, 2022. С. 297-302.
3. Колесник О., Доброва Н., Подмазко О. Інтелектуалізація як ключовий фактор сталого розвитку в Україні. *Журнал Європейської економіки*. 2023. Т. 22, № 4(87). С. 578-596.
4. Огінок С.В., Шпак Ю.Н., Рудюк Я.А. Процес інтелектуалізації економіки як каталізатор інноваційного прогресу. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 1(48). С. 266-272.